

«I utgangspunktet velger vi lignelser som er sentrale»

«Kjernens» kostnad i trosopplæringens lignelseslæring

Av Ellen Aasland Reinertsen

Tre lignelser går igjen i trosopplæringen i Den norske kirke. Disse tre lignelsene gjentas ofte – av og til mange ganger – for de samme barna. Lignelsene er Den barmhjertige samaritan, Sauen som ble funnet og En far som ventet. Dette fant jeg i en spørreundersøkelse besvart av ansatte som jobber med trosopplæring. Studien ser også visse tendenser i begrunnelsene for at nettopp disse lignelsene er med. Tendensene er at de tre regnes som «sentrale» og «enkle». Artikkelen presenterer og diskuterer disse funnene.

*Ellen Aasland Reinertsen (f. 1977), Stipendiat ved Det teologiske fakultet, UiO, tidligere olavsstipendiat med lignelser i trosopplæringen som prosjekt og kapellan med ansvar for trosopplæring.
Adr: TF, Postboks 1023 Blindern, 0315 Oslo. E-post: e.a.reinertsen@teologi.uio.no*

Temaord: Trosopplæring, lignelser, hermeneutikk, tolkning, kjønn, interseksjonalitet, sentralitet, kateketikk, barn, unge, bibel, bibelresepsjon, karakterer, livstolkning, livsmestring.

INNLEDNING

Hvilke lignelser møter barn og unge i trosopplæringen i Den norske kirke? Hva er begrunnelsene for at lignelsene de treffer på, er valgt? Lignelsesmangfoldet i evangeliene er stort, med mangfoldige fortellinger og varierte karakterer. Bruker trosopplæringen i Den norske kirke dette mangfoldet? Gir den barn og unge lignelsesfortellinger de kan reflektere over, og karakterer som kan peke mot Gud, eller som de kan identifisere seg med eller ta avstand fra? Sagt med trosopplæringens språk, gir trosopplæringens lignelser barna og de unge redskaper til livstolkning og livsmestring?

Våren 2017 sendte jeg ut en enkel spørreundersøkelse. Her ble ansatte i trosopplæringen i Den norske kirke spurt om hvilke av Jesu lignelser menigheten har med i sin lokale plan og i trosopplæringsaktivitetene sine. De ble også spurt om begrunnelser for valg av lignelser. Svarene viste at så å si bare tre av alle lignelser som er tillagt Jesus, er i bruk. Disse er med hos nesten alle menighetene som svarte – gjerne flere ganger for de samme barna. Begrunnelsene for at nettopp disse velges, er at de regnes som «sentrale» og «enkle»: Som en slags brukervennlig og lettfattelig kjerne i kristentroen. Disse svarene vekker spørsmål

om hva som skal til for å kalle en lignelse sentral, og om hvilket potensial i lignelsesmangfoldet som kan forsvinne når noen få lignelser fortrenger de fleste andre. Etter at jeg har presentert funnene fra spørreundersøkelsen, drøfter jeg dette.

MATERIALE OG METODE

Denne spørreundersøkelsen var del av et seks måneders olavsstipendprosjekt. Undersøkelsen spurte både om hvilke lignelser menighetene har i sin lokale trosopplæringsplan, og om hvilke som er med i praksis. Videre spurte jeg om hvilke aldersgrupper som møter de ulike lignelsene. Undersøkelsen spurte også om hvilken lignelse de mener er den viktigste barn og unge får med seg i trosopplæringen. I tillegg ba den om begrunnelser for valg av lignelser, om de ansatte savner noen lignelser og om det er noen lignelser de mener bør unngås i trosopplæringen. Det var ulike typer spørsmål i undersøkelsen. Noen var avkryssningsspørsmål, andre var med fritekst. Avkryssningsspørsmålene var obligatoriske, mens noen av fritekstsvarene var frivillige.¹

For å spre skjemaet la jeg det ut på flere kirkelige og private facebooksider og nettsider.² Jeg ba også bispedømmenes rådgivere sende det til alle som jobber med trosopplæring i deres bispedømme. På grunn av kanalene jeg benyttet, vet jeg ikke hvor stor svarprosenten er. Mange har nok sett forespørselen min uten å ha svart på undersøkelsen. Ifølge Jacobsen (2015:310–311) bør svarprosenten være på over 50 % av utvalgt populasjon for å være tilfredsstillende. Min spørreundersøkelse tilfredsstiller sannsynligvis ikke disse kravene. Samtidig fikk jeg 42 svar med god fordeling mellom by og land, og dermed et materiale av en viss størrelse og sosiogeografisk bredde.³ Å benytte en slik enkel spørreundersøkelse var en overkommelig måte å skaffe rimelig representativ informasjon på i løpet av en knapp prosjektperiode (Navarro–Rivera og Kosmin 2011: 395ff).

Konfidensialitet ble forsøkt sikret ved at jeg ikke har delt noen personopplysninger (Jacobsen 2015:50). Jeg forstår svarene spørreundersøkelsen ba om til å være lite sensitive og at spørreundersøkelsen dermed ikke hadde behov for full anonymitet. En utfordring ved å legge skjemaet ut på mine egne facebooksider og selv dele det på diskusjonssider, kunne være at det primært ville være bekjente av meg som fylte ut skjemaet, eller jeg kunne kjenne igjen respondenten. Men svarene jeg fikk var i hovedsak fra menigheter hvor jeg ikke kjenner de ansatte.

1 Ca. 2/3 av deltakerne svarte også på de frivillige spørsmålene.

2 Jeg la det ut på både Det norske prekeskap, Forum for kirke, teologi og liturgi, og fikk en kateket til å legge det ut på en lukket side for kateketer. Det ble også lagt ut på Kirkerådets trosopplæringsnettsider *Ressursbanken* og postet på både min private og kirkelige facebookprofil.

3 26,2 % av de som svarte, krysset av på at menigheten de jobber i ligger i småby, 33,3 % at de er på landsbygda og 40,5 % at menigheten ligger i storby.

Å spørre både om hvilke lignelser som er med i menighetenes lokale trosopplæringsplaner, og om de som i praksis er med i de ulike tiltakene, viste seg å være fruktbart. Flere av de som svarte, fortalte at det er diskrepans mellom bibeltekstene som står i den lokale planen, og de som faktisk er med i tiltakene. Både planer og praksis i menigheter er i stadig forandring. Praksis i større grad enn planer. Jeg mener at det å ha med både plan og praksis gir et mer helhetlig bilde av bibelfortellingene barn og unge faktisk møter i trosopplæringen på et visst tidspunkt, enn å bare ha med lignelsene som finnes i lokale planer.⁴ Etter å ha arbeidet med dette materialet, ser jeg at det også er andre spørsmål undersøkelsen kunne stilt. Undersøkelsen kunne også spurt om hvilket bispedømme menigheten er del av, for å i større grad undersøke geografiske forskjeller. Til sammenligning analyserte MF 50 lokale trosopplæringsplaner i fem bispedømmer (<https://www.mf.no/aktuelle-forskningsprosjekter/forskning-pa-trosopplaeringsreformen/prosjekt-2>). Undersøkelsen kunne også i større grad spurt om teologisk begrunnelse for valg av lignelser og om i hvilken grad vedlegg 2 til Kirkerådets *Plan for trosopplæring i Den norske kirke. Gud gir, vi deler* (heretter *Plan for trosopplæring*) har vært styrende for valg av lignelser. Å arbeide videre med dette var ikke mulig innenfor rammen av prosjektet, men bør gjøres i framtidige undersøkelser, gjerne i kombinasjon med intervjuer eller deltakende observasjon. I diskusjonen om hva som skal til for å kalle en lignelse «sentral», kunne jeg også valgt å utforske flere kriterier. For eksempel om lignelsene gjenspeiler en evangelisk-luthersk bibelforståelse. Jeg kunne også bedt respondentene reflektere over om lignelsene gir barna og de unge identifikasjonsfigurer og varierte kilder til gudsbilder.

Dette prosjektet gir ikke anledning til å trekke slutninger om all trosopplæring i Den norske kirke, men viser noen tendenser i valg av lignelser og begrunnelser for disse valgene. Som det, håper jeg den kan være et bidrag inn i videre forskning på trosopplæring i Den norske kirke.

FUNN: TROSOPPLÆRINGENS LIGNELSESTREKLØVER

Alle barn og unge skal «lære å kjenne den treenige Gud gjennom Bibelen,» står det i *Plan for trosopplæring* (2010:16), som alle ansatte i trosopplæringen forholder seg til. Undervisning i og om Jesu lignelser er en del av denne planen (ibid:17). Spørreundersøkelsen viser at lignelser er relativt mye i bruk. Alle menighetene hadde med minst én lignelse. De fleste hadde flere. To menigheter hadde over fem lignelser. Men det er bare tre lignelser som er med hos mange menigheter. Disse tre lignelsene er til gjengjeld med hos nesten alle. Hovedfunnet i spørreundersøkelsen er altså en tydelig «tre på topp» av lignelser i trosopplæringen.

⁴ Slik det er gjort i blant annet MFs store undersøkelse om bibelbruk i trosopplæringen. Denne undersøkelsen er selvfølgelig mye mer omfattende enn mitt lille spørreskjema.

Lignelsene er:

Mest i bruk	Lignelse	Bibelreferanse	Med hos antall menigheter	Prosent av de 42 som svarte
1.	<i>Den barmhjertige samaritan</i>	Luk 10,25–37	41	97,6%
2.	<i>Sauen som ble funnet</i>	Luk 15,1–7	39	92,9%
3.	<i>En far som ventet</i> [*]	Luk 15,11–32	36	85,7%

* Tradisjonelt kalt *Den bortkomne sønn*. Navngivingen av denne og andre lignelser som er med i vedlegg 2 til trosopplæringsplanen, er hentet derfra. Øvrige titler står jeg for selv.

LIGNELSER UTENOM TREKLØVERET

«Tre på topp-lignelsene» finnes i den nasjonale *Plan for trosopplæring*, nærmere bestemt i vedlegg 2 til denne. Vedlegget kalles «Kjernetekster i en fornyet trosopplæring».⁵ I spørreundersøkelsen spurte jeg først om hvilke av lignelsene fra vedlegg 2 menighetene har med (avkryssningsspørsmål), og senere om de har med andre lignelser i trosopplæringsaktivitetene. Uavhengig av om lignelsene er med i vedlegg 2 eller ikke, er det langt ned til neste lignelse.⁶ Rekkefølgen videre er som følger:

Mest i bruk	Lignelse	Bibelref.	Antall menigheter	Prosent av de 42 som svarte	Finnes i vedlegg 2?
4.	<i>Guds rike er som sennepsfrøet</i>	Mark 4,30–34	19	45,2%	ja
5.	<i>Kjøpmannen og den verdifulle perlen</i>	Matt 13,45	12	28,6%	nei
Delt 6.plass	<i>Lignelsen om tolleren og fariseeren</i>	Luk 18,9–14	11	26,2%	ja
Delt 6.plass	<i>En såmann gikk ut for å så</i>	Luk 8,4–15	11	26,2%	nei
8.	<i>Skatten i åkeren</i>	Matt 13,44	8	19%	nei
9.	<i>Lignelsen om kamelen og nåløyet i fortellinga om Jesus og den unge, rike mannen</i>	Luk 18,18–30	7	16,7%	ja
10.	<i>Kvinna som har ti sølvmynter og mister én</i>	Luk 15,8–10	6	14,3%	nei

Utover disse er det bare sju lignelser som mer enn én menighet har med. I vedlegg 2 foreslås det at Markusevangeliet leses sammenhengende. Ingen svarte at de har med alle lignelsene derfra.

5 Se senere diskusjon om vedlegg 2 som «kanon i kanon» i trosopplæringen.

6 Lignelser fra vedlegg 2 sto med navn og bibelreferanse og skulle krysses av. Lignelsene som ikke er derfra, måtte de som fylte ut, huske selv. Dersom skjemaet ble fylt ut hurtig, kan noen lignelser utenom vedlegg 2 ha blitt glemt.

TRE PÅ TOPP-LIGNELSER PÅ REPEAT

Mange skrev at de har med tre på topp-lignelsene flere ganger, til flere ulike aldersgrupper. *Den barmhjertige samaritan* er også her på topp. Én menighet hadde den med gjennom hele trosopplæringen, til alle aldersgrupper. Ellers var den med tre ganger (en menighet), to ganger (ni menigheter) og «flere ganger» (tre menigheter). Også her var *Sauen som ble funnet* på andre plass. Én menighet har den med fire ganger, to menigheter tre ganger og fem menigheter to ganger. *En far som ventet* er på tredje plass i gjenbruk. Den var i bruk av seks menigheter to ganger og av én menighet «flere ganger». Det er bare et par lignelser utenom disse som var med mer enn én gang. Hva er begrunnelsene for å ha med disse lignelsene og for å ha dem med så massivt mye mer enn alle andre?

Begrunnelse 1: De er «sentrale»

«Har du noen tanker om hvorfor de lignelsene dere bruker ble valgt?» ble det spurt om i undersøkelsen. Dette spørsmålet var todelt. Først var det et obligatorisk avkrysningsspørsmål, der en kunne krysse av opptil to av alternativene. Så kom et valgfritt fritekstspørsmål. Av alternativene krysset 32 personer av på at de valgte lignelser ved at de først hadde et tema, og så fant en bibeltekst som passet. 29 personer krysset av at de fant lignelsene i vedlegg 2 til *Plan for trosopplæring*. Ingen krysset av på at det var tilfeldig at disse lignelsene ble valgt, og én person krysset av at soknepresten bestemte hvilke lignelser de skulle ha med.⁷

29 av 42 svarte på det valgfrie oppfølgingsspørsmålet: «Har du andre kommentarer til hvorfor lignelsene dere benytter ble valgt?» Hovedtendensen var begrunnelser om at de tre mest populære lignelsene forstås som «viktige» eller «sentrale» eller som en slags «kjerne» i troen. I ti av svarene ble dette uttrykt, ni på dette spørsmålet, ett på det senere spørsmålet om det er noen lignelser trosopplæringen bør unngå. Dette «viktige» eller «sentrale» ble sjelden utdypet.⁸ Typiske svar på spørsmålet om begrunnelse var: «De valgte liknelsene inneholder viktige ting som vi ønsker å formidle» og «I utgangspunktet velger vi liknelser som er sentrale». Noen få av besvarelsene innholdsbestemmer dette «sentrale» noe mer. Det handler om etikk eller kjærlighet mellom mennesker, og om Guds kjærlighet til mennesker. To svar som viser dette er: «Det er sentrale bibelvers som omtaler hvordan man skal leve som kristen, dette er vi opptatt av; nestekjærlighet og raushet». Eller: «*En far som ventet* er veldig sentral i forbindelse med Guds kjærlighet til oss, og *Den barmhjertige samaritan* i forhold til

7 Flere menigheter skrev i fritekstsvaret at kateket eller kateket og trosopplæringsleder, ikke sokneprest, avgjorde lignelsene. Dette passer også med svarene på spørsmålet om hvilken yrkesgruppe som har ansvaret for trosopplæringen i menigheten. I 52,4 % (22 menigheter) er det trosopplæringsmedarbeider som har ansvaret, i 40,5 % (17 menigheter) er det kateket, i 21,4 % (9 menigheter) er det prest og i 28,6 % (12 menigheter) er det prest sammen med trosopplæringsmedarbeider eller kateket.

8 Som nevnt kunne det være spennende å undersøke dette videre.

kjærligheten mellom mennesker. Opplever dem som svært gode kjernetekster som det er helt naturlig å bruke.» En av besvarelsene skriver eksplisitt at dette «sentrale» er grunnen til at *Den barmhjertige samaritan* gjentas og gjentas, slik at alle som er innom trosopplæringen, får den med seg: «Bevisst gjentakning, men ikke alle tiltak har like mange som kommer, dette er for å sikre at barna får den som sentral bibelfortelling!»

Begrunnelse 2: De er «enkle»

Et annet svar som går igjen, er at tre på topp-lignelsene forstås som «enkle», enten pedagogisk eller innholdsmessig, eller begge deler. «Den barmhjertige samaritan blir brukt til flere aldersgrupper. Dette er nok fordi den er enkel å for- midle, enkel å gjøre om til nåtid og har et budskap som alle kan forstå,» skriver en som begrunnelse. Fem av svarene har innholdsmessig enkelhet som begrun- nelse. Tre svar handler om at de er enkle pedagogisk. For eksempel: «De er egnet for dramatisering, sang osv». To svar har argumenter som handler både om pedagogisk og innholdsmessig «enkelhet».

Sauen skurrer

«Hvilken liknelse mener du er den viktigste barn og unge får med seg i løpet av trosopplæringen?» ble det spurt. Dette var et obligatorisk spørsmål. Jeg hadde forventet at svarene her skulle gjenspeile de lignelsene som er mest med. Men her er rekkefølgen en annen:

Viktigste lignelse	Lignelse	Antall som mener denne er den viktigste.	Mest i bruk i trosopplæringen	Hvor mye gjentas den?
1.plass	<i>En far som ventet</i>	15	3.plass.	Gjentas tredje mest
2.plass	<i>Den barmhjertige samaritan</i>	13	1.plass	Gjentas mest
3.plass	<i>Sauen som ble funnet</i>	3	2.plass	Gjentas nest mest

Det er oppsiktsvekkende at bare tre av besvarelsene mente at *Sauen som ble funnet*⁹ er den viktigste lignelsen. Denne lignelsen er nest mest i bruk og gjentas nest mest ifølge undersøkelsen. I svarene om hvilke aldersgrupper som får hvilke lignelser, viser det seg at *Sauen som ble funnet* nesten bare er med for barn under skolealder.¹⁰ I fritekstsvarene begrunnes det: «Sauen blir nok benyttet mye fordi

9 Dette var et fritekstspørsmål, og alle tre besvarelsene kaller lignelsen Den gode hyrde. I de fleste definisjoner av lignelser er ikke dette figurative utsagnet fra Joh 10 regnet som lignelse, siden det ikke er et narrativ. Jeg har regnet med at det er lignelsen Sauen som ble borte de har ment, siden johannesversene helt fra antikken har blitt forstått som å representere denne lignelsen (Gowler: 2017, 260).

10 18 menigheter har den med for barn i alderen 1–3 år. 24 menigheter har den med for aldersgruppen 4–6 år. Etter det er det nesten stopp. Den er der helt opp til alderen 18 år, men kun en sjelden gang.

det er dyr med» og «Sauen som ble funnet funker veldig bra for små barn». Dette stemmer overens med MFs undersøkelse om bibeltekster i lokale trosopplæringsplaner: Små barn får fortellinger om barn og dyr.¹¹ Spørreundersøkelsen gir ikke svar på om denne lignelsen i hovedsak er med fordi den oppleves som «sentral» eller «viktig», eller fordi det er så kjekt å kunne si bæ sammen med småbarna.

Vedlegg 2 som «kanon i kanon»?

Plan for trosopplærings hoveddel åpner opp for at mange lignelser kan brukes. På s. 17 angis temaområder fra Bibelen som bør være med i trosopplæringen. «Jesu lignelser og undervisning om Guds rike» står som et av disse temaområdene. I det nevnte vedlegg 2, *Kjernetekster i en fornyet trosopplæring*, nevnes det et begrenset antall lignelser. «Topp tre-lignelsene» er, som sagt, med her. Det er også lignelsen som kommer på fjerdeplass, *Guds rike er som sennepsfrøet* (Mark 4,30–34). Av de øvrige som brukes av en god del menigheter, er halvparten i vedlegg 2.¹² Når de ansatte skulle krysse av for begrunnelse for at lignelsene de hadde med, ble valgt, var det mange som både krysset av på at de først hadde et tema og så fant en bibeltekst, og at de fant lignelsene i vedlegg 2. Det ville vært spennende å undersøke om de som krysset av på at de hadde et tema og fant en bibeltekst, valgte disse tekstene fra vedlegg 2. Det spurte jeg, som nevnt, dessverre ikke om. Siden så mange krysset av på begge alternativene, kan det tyde på at de gjorde det. Kan det være at ansatte i trosopplæringen oppfatter vedlegg 2 som en slags «kanon» for trosopplæringen? Bibeltekstene i vedlegg 2 er ikke obligatoriske tekster i trosopplæringen, men forslag. Samtidig er altså *Kjernetekster i en fornyet trosopplæring* tittelen til vedlegg 2. Dette kan forstås som om tekstene er en slags kjerne av bibeltekster til bruk i trosopplæringen, og nettopp at lignelsene er en «kjerne» eller «sentrale», brukes jo som argument for å velge lignelser ifølge undersøkelsen. Selv om vedlegg 2 kalles *vedlegg*, blir den henvist til i ingressen til *Plan for trosopplæring*, og knyttes dermed svært tett til denne planen (s. 16).¹³ Undersøkelsen kan tyde på at valg av lignelser i trosopplæringen påvirkes av vedlegg 2, men dette bør undersøkes nærmere.

SENTRALE LIGNELSER?

Hva skal til for at en lignelse kan kalles sentral? Er disse «tre på topp-lignelsene» en slags kjerne i kristentroen? I det følgende vil jeg særlig diskutere kriterier for å kalle en lignelse «sentral». Jeg vil drøfte dette «sentrale» ut ifra tre spørsmål: Handler det om at lignelsene er en slags kjerne i Bibelen eller Det nye testamentet? Dreier det seg om hvorvidt de er eller har vært mye i bruk gjennom kirken historie? Eller kanskje om de er i tråd med trosopplæringsplanens mål?

11 Lagt fram under konferansen Bibelen i trosopplæringen på MF 28.3.17. Se også Midttun m.fl.:2018, 91 og 112.

12 Her har jeg sett på de som brukes av 30–40 % av menighetene.

13 For en bredere diskusjon om disse kjernetekstene, se Midttun m.fl.:2018,146–147.

Er lignelsestrekløveret sentralt i Bibelen eller Det nye testamentet?

Sentralitet og periferi i de hellige tekstene har vært debattert gjennom hele teologihistorien. Mange teologer mener lignelser er avgjørende for og i Jesu fornyelse (Gowler 2017:5, Schottroff 2005:1, Keck 1971:44 bla.).¹⁴ Men hvordan kan vi avgjøre hvilke lignelser som er viktigst i lignelsesmangfoldet? Noen av de som svarte på spørreundersøkelsen, skriver at de tre lignelsene er sentrale fordi de viser Guds kjærlighet til oss mennesker og hvordan vi skal handle mot hverandre. For mange vil et slikt dobbelt kjærlighetsbud være en tolkningsnøkkel til Bibelen, altså det som avgjør hva som er sentralt og hva som er perifert.¹⁵ Hva som er sentralt i Bibelen, kan også handle om andre ting enn hermeneutiske nøkler. Om lignelsene gjenspeiler plottet eller mangfoldet i evangeliene, kan være slike kriterier. Andre kan være hvordan de tolkes av rammefortellingen i de ulike evangeliene, eller om de med stor sannsynlighet går tilbake til den historiske Jesus. Uansett hvordan en svarer på hva som skal til for at en lignelse er sentral i Bibelen, så mener jeg det er noe problematisk med at dette trekløveret kalles sentralt og dermed i hovedsak er de eneste lignelsene barn og unge i trosopplæringen blir kjent med. For de tre lignelsene har så mange likhetstrekk. Alle tre er hentet fra Lukasevangeliet, to av dem til og med fra samme kapittel (kap 15). *Den barmhjertige samaritan* og *En far som ventet* er også lukansk særstoff. Et annet fellestrekk er at alle tre helt mangler kvinnelige karakterer. Dersom en videre kopler «sentralitet» sammen med at lignelsene er enkle, som undersøkelsen tyder på at mange gjør, blir det enda mer problematisk å kalle dem sentrale. For evangeliens lignelser er nettopp ikke enkle, mener de fleste forskere. C.H. Dodds klassiske definisjon har som et sentralt element at en lignelse har en «tvist» eller noe merkelig, som «leaves the mind in sufficient doubt about its precise application to tease it into active thought» (1961:16). Resepsjonsforskeren David B. Gowler skriver i sin nye bok: «Parables, at first glance, often seem to be relatively simple stories; their complexities and power can be overlooked» (2017:1).

Tre på topp-lignelsene ble altså av mange tolket som både sentrale og som «enkle», enten å forstå eller å bruke pedagogisk. Andre lignelser ble definert som «vanskelige» eller «tøffe». Disse regnes ikke som sentrale.¹⁶

14 Fra Jülicher (1910) og fra moderne lignelsesforsknings start, har mange historisk-kritisk orienterte lignelsesforskere ment at de opprinnelige jesuordene i eller bak lignelsene er det nærmeste en kan komme ordene til den historiske Jesus (Zimmermann med Kern 2008:26–32). Også siden 70-tallet forstår mange teologer lignelser som helt sentrale i Bibelen, men ut ifra en annen, litterær tilnærming. Sally McFague mente lignelsene er teologiens eget språk. En kommer ikke nærmere Gud enn i det metaforiske, ikke-entydige språket til lignelsene. Kristus selv er den inkarnerte lignelse av Gud (McFague 1975:9).

15 Det behøves mer forskning på om slike tolkninger av lignelsene er plausible.

16 Noen velger å unngå disse «vanskelige» eller «tøffe» bibelfortellingene, mens andre synes det er viktig å nettopp ha med slike komplekse lignelser. Undersøkelsen spurte om det er noen lignelser eller tema i lignelser

Begrunnelsene jeg har funnet i undersøkelsen, er i samsvar med nyere forskning på trosopplæring og barnebibler, som viser at barn og unge får et snevert utvalg bibelfortellinger og fastlåste, harmoniserende og i hovedsak etiske tolkninger av dem. Bente Mari Afset hevder at fortellinger i bibler for barn kortes ned, tolkninger låses, antihelter velges bort, ambivalenser og tvetydigheter utjevnes, hull og uforståeligheter pusses bort, og det hele ender opp i utvetydig moralsk belæring (2011:140–141). Kristin Moen Saxegaards forskning viser at barnebibler i mange tilfeller lar historiene ende lykkelig og får dem til å «gå opp» (2009:79). Birgitte Lerheim finner at «de mørkere sidene ved fortellingene mangler (...) og kvinneskikkelsene flates ut som forbilliedlige dydsmønstre» (2016:26–27).¹⁷ Nyere forskning på trosopplæring viser samme tendenser. I sitt pågående prosjekt om teologisk antropologi i salmer i Den norske kirkes trosopplæring, finner Merete Thomassen liten grad av kompleksitet i materialet. «Det er en harmonisk relasjon mellom Gud og mennesker, og det forekommer ingen konflikter i relasjon mennesker imellom, i forhold til verden eller livet for øvrig. Det er en nærværende og velvillig fadergud som våker over alle, en skøyeraktig jungelkonge som finner på ablegøyer, og en hellig ånd som trøster» (Under utgivelse:20). Afset, når hun diskuterer tekstutvalget som finnes i vedlegg 2, skriver at dersom dette utvalget ikke fylles ut med andre tekster, kan trosopplæringen «lett ende i en moraliserende undervisning der Bibelens karakterer framstår som lydige prakt-eksemplarer i en konsekvent og entydig virkelighet» (2011:139–140).

Dersom de tre mest brukte lignelsene forstås som enkle, hva da med alt det problematiske som også finnes i dem? Viser *Sauen som ble funnet* og *En far som ventet* Guds kjærlighet til oss? Hva med de 99 sauene som ble forlatt i ødemarken i den første lignelsen? Hva med den eldste, oversette broren i *En far som ventet*? Hva med alle slaven i husholdet til faren og de prostituerte den eldste broren snakker om, som er med som selvsagte omgivelser til handlingen, uten at Jesus problematiserer det? Og handler *Den barmhjertige samaritan* utelukkende om nestekjærlighet, slik flere beskriver den i spørreundersøkelsen? Kan en slik «enkel» tolkning føre til at vi overser mye av det potensielt overraskende og spennende ved lignelsen? Lar det oss se at lignelsen svarer på noe annet enn

den som fylte ut, savner i trosopplæringen, og om det er noen lignelser hun eller han mener vi bør unngå. Flere svarte at de har valgt å ikke ha med det de kaller vanskelige lignelser. På spørsmålet om det er noen lignelser de ønsker å unngå, er et svar som reflekterer dette: "Kanskje lignelsen om de ti brudejentene og Dommen (begge fra Matt 25, min anmerkning). Tror fokuset fort kan bli negativt når konsekvensen manglende nestekjærlighet blir to utganger basert på menneskelige handlinger" og "Den rike mannen og Lasarus. At noen våkner opp i dødsriket i pine er ikke lett å formidle til barn". Mange svarer at de ikke har med "vanskelige" lignelser siden de har så få timer til rådighet og fordi mange barn og unge bare kommer på ett eller noen få tiltak. Derfor konsentrerer de seg om "de sentrale" eller "enkle" lignelsene.

17 Også internasjonal forskning viser mye av det samme. Russel W. Daltons resepsjonsforskning på barnebibler i USA finner at Gud, selv i historien om Noas ark, framstilles som "a friendly God who keeps children safe" (2015:114). Caroline Vander Stichele og Hugh S. Poyer hevder Bibelens komplekse karakterer snevres inn til dydige, moralske forbilder i barnebibler, og at voldelige fortellinger glettes over (2012:4–5).

det den lovkyndige spør om? Gir det rom for det opprørende i lignelsen – også et potensielt skandaløst gudsbilde?¹⁸ Kanskje er ansatte i trosopplæringen fortsatt preget av Jülichers lignelsesforståelse av at lignelser har ett poeng – som oftest er moralsk – og at alt annet enn det blir detaljer (Jülicher:1976, 95)? De teologiske læresteder og andre som utdanner trosopplæringsansatte, bør i så fall styrke formidlingen av nyere lignelseseksegese.

Hva som er sentralt og hva som er perifert i Bibelen, er ikke lett å avgjøre. Det en uansett kan si, er at et snevert, relativt ensartet utvalg, som tolkes som «enkelt», ikke representerer mangfoldet i Det nye testamentets lignelsesmateriale. «Sentralitet» i Bibelen kan heller ikke skilles fra hvordan Bibelens etterliv har vært. Dette «etterlivet» er Bibelens tolkningshistorie, eller resepsjon.

Er lignelsene sentrale i resepsjonen?

Ny forskning på barndom i antikken viser at lese- og skriveopplæring for barn i stor grad skjedde ved hjelp av fabler, en genre beslektet med lignelser (Hauge:2016,89–90). Kanskje fikk barn i kirkas tidlige tid opplæring i tro ved hjelp av lignelser?¹⁹ Hvilke lignelser som eventuelt var med i undervisningen til barn og unge og som ble tolket som sentrale da, trengs det mer forskning på. Men en vet noe om hvilke lignelser som har hatt utbredelse generelt i historien. Lignelsestrekløveret som formidles mest til barn, konfirmanter og annen ungdom i Den norske kirke i dag, har hatt stor utbredelse i resepsjonshistorien. *En far som ventet* er mer referert til og tolket enn noen annen lignelse opp gjennom resepsjonshistorien. *Den barmhjertige samaritan* har hyppig resepsjon helt fra Ireneus (ca. 140–ca. 200) til våre dager. *Sauen som ble funnet*, som ofte er heftet sammen med Jesusordet om den gode hyrden i Joh 10,11, har rikt etterliv både hos teologer og i kirkekunsten helt fra tidligst kristen tid (Gowler 2017:9, 19 og 262). Dersom en ser på utbredelsen i resepsjonshistorien, er disse lignelsene absolutt sentrale.

Samtidig er det lignelser som ikke lengre regnes som sentrale, selv om de tidligere hadde rikelig resepsjon hos både teologer og i kirkekunst. Dette gjelder for eksempel lignelsene fra Matt 25 om de ti jomfruene og om menneskesønnen som sitter på tronen og skiller folkeslagene fra hverandre (ibid:266 og 272). Det er også stemmer i resepsjonshistorien som er blitt overhørt, og fortolkningsmessig og mangfoldig potensiale i tekstene ettertida har oversett (ibid:3–4). Hva

18 Mye av resepsjonen av lignelsen helt fra Ireneus (ca. 140–ca. 200) har tolket samaritanen til å representere Kristus (*Against Heresies* 2.27.1). En tolkning der fienden blir/viser Gud, kunne kanskje åpne opp for spennende samtaler i trosopplæringen?

19 Selv om lignelser er mye i bruk i trosopplæringen, svarer flere i undersøkelsen at lignelser er en vanskelig genre for barn å forstå. Var det også slik i antikken, eller ble lignelser, som fabler, brukt i opplæring? Andre deler av resepsjonen synes å ha vært opptatt av andre ting enn lignelser. Verdens første barnebibel, Luthers (1529), har ikke med hele bibelhistorier, heller ikke hele lignelser, men kun et par bibelvers som viser til fortellingene, i tillegg til illustrasjoner og bønner (Heldegaard 2017: 34).

har stilnet i etterlivet til Jesu lignelser? I «tre-lignelses-kanonen» er alt som ikke er dyr, mannlig. Hvorfor er det ingen lignelser med kvinnelige karakterer som regnes som sentrale? Det finnes ikke mange lignelser tillagt Jesus med karakterer av andre kjønn enn mannlig i de synoptiske evangeliene, men det er noen. I de synoptiske evangeliene har vi lignelsen om bakstekona som gjemmer surdeig i mel (Matt 13,33 og Luk 13,20–21²⁰), lignelsen om kvinne som har ti sølvmynter og mister og finner én (Luk 15, 8–10), lignelsen om de kloke og de dumme jomfruene (Matt 25,1–13), lignelsen om den utholdende enka (Luk 18, 2–5), om slavekvinna som står i fare for å bli solgt sammen med slavemannen sin (Matt 18,23–25) og om slavejenter som jules opp av forvalteren/medslaven sin (Luk 12,41–48).²¹

To av våre tre lignelser er, som tidligere sagt, hentet fra Lukas 15. I dette kapitlet finnes det tre lignelser, som i det større lukasnarrativet er tolket til å ha lignende tematikk. Mellom *Sauen som ble funnet* og *En far som ventet*, står lignelsen *Kvinna som mister og finner en sølvmynt*. Disse tre lignelsene er i evangeliets større fortelling knyttet sammen som tre narrative svar på fariseernes og de skriftlærdes murring om at Jesus tar imot syndere og spiser med dem. *Kvinna som mister og finner en sølvmynt* er i teksten språklig tett knyttet sammen med den forutgående *Sauen som ble funnet* med det greske ή (eller). Denne midterste lignelsen om kvinne og sølvmyntene er i bruk hos bare seks av menighetene i spørreundersøkelsen. Den er ikke tolket som den viktigste lignelsen av noen. Den foreslås heller ikke som «kjernetekst» i vedlegg 2 til *Plan for trosopplæring*. Lignelsen har også langt mindre tolkning og bruk enn de andre to i resepsjonshistorien. Mens det florerer av altertavler og kirkekunst med motiver av Kristus som den gode hyrde med sauen over skuldrene, og faren som brer ut armene for sønnen som har sløst bort formuen hans, har jeg funnet svært lite kirkekunst der Gud framstilles som hun som feier og rydder fram gudsriket (Bovon 2001:30, note 84).²² Hvorfor er det bare to av disse tre lignelsene som resepsjonshistorien har regnet som «sentrale»?²³ Kan det handle om hvordan karakterene i disse lignelsene er blitt tolket teologisk? Fra antikken virker det som om de mannlige karakterene i den første og den siste lignelsen i Luk 15 har blitt kilder til guds-bilder, mens kvinne i den midterste ikke er blitt det. Et eksempel er Ambrosius'

20 En spennende variant, der det er kvinne og ikke surdeigen som står først i sammenligningen med riket, finnes også i Thomas 96.

21 Dersom en har en videre definisjon av lignelse enn kun narrative tekster og ser etter mer enn kvinnelige karakterer, kan en finne flere lignelser av det Mary Ann Beavis kaller relevante lignelser for kvinners liv. Hun leter etter materiale som i lignelsenes samtid er fra såkalte kvinneverdener. Hun finner 14 lignelser med en slik forståelse (Beavis 2012:221).

22 For eksempel har *google bilder* ganske mange illustrasjoner til denne lignelsen, men svært få som ser ut som malerier el som henger/kunne henge i en kirke.

23 Her velger jeg en lignelse som også er lukansk særstoff. Jeg har valgt denne lignelsen fordi det er så tydelig at det at det er en kvinnelig karakter i denne fortellingen, er det som skiller denne lignelsen fra de to som omslutter den. Derfor er det spennende å se hvordan denne kvinnelige karakteren tolkes i resepsjonshistorien.

allegoriske utlegging av lignelsestriaden. For ham er faren i *En far som ventet* Gud Fader selv. Gjeteren i *Sauen som ble funnet* er Kristus, hvor armene som bærer sauen er korsets armer. En skulle da kanskje forvente at kvinna som finner sølvmynten blir Den Hellige Ånd? Det gjør hun ikke. For Ambrosius representerer hun ikke noen av personene i treenigheten, men står for kirka. Noe annet som skjer med lignelsen om kvinna og sølvmynten, er at det er andre ting enn den kvinnelige karakteren som tolkes til å peke på Gud. For Kyrillos av Alexandria er *lykta* i lignelsen *Guds lys*. Det fører imidlertid ikke til at hun som holder i den, står for Gud. Nei, også her er hun kirka (Ambrosius «Expositio,» sitert hos Just 2003:243–245). Senere tolker også Martin Luther *lampa* og *lykten* i denne lignelsen teologisk, men sier ikke noe om *kvinna* (Luther 1521–1522: 84).²⁴

Det kan altså virke som om resepsjonen i hovedsak har oversett de kvinnelige karakterene i lignelsene. Mannlige karakterer er blitt tolket som bilder på Gud, mens ulike kvinnelige karakterer knapt er blitt kilder til teologi (LaHurd 2002:255 og 257).²⁵ Våre tre lignelser er sentrale i resepsjonen. De er blitt kommentert og tolket mye. Men betyr det at trosopplæringen i en ny tid skal gjøre det samme?

Er lignelsene sentrale ut ifra trosopplæringsplanens mål?

Plan for trosopplæring råder til «gjentakelse og fordypning i det sentrale» (2010:46). Ifølge planen er trosopplæringens sentrum å formidle Guds kjærlighet til barn og unge gjennom tre aspekter: *Kirkens tro og tradisjon*, *Livstolkning* og *livsmestring* og *Kirkens tro i praksis* (ibid:15). Ett av målene under aspektet *Kirkens tro og tradisjon* er at barn og unge skal «lære å kjenne den treenige Gud gjennom Bibelen» (ibid:16). Undersøkelsens «tre på topp-lignelser» kan forstås som sentrale tekster i Bibelen og resepsjonen, som en derfor ifølge trosopplæringsplanen bør gjenta og fordype trosopplæringsdeltakerne i. Samtidig virker det som fokuset på disse tre hindrer en større variasjon av lignelser. Et mangfold som kanskje kunne vært nyttig ut ifra et annet aspekt i planen, nemlig *livstolkning* og *livsmestring*? Som forklaring til dette aspektet står det i trosopp-

24 Et annet sted, derimot, har Luther en helt annen resepsjon av denne lignelsen. Her sier han i bønns form til Gud, at han selv identifiserer seg med sauen og mynten, mens han kaller Gud for gjeteren og kvinna (*Predigt vom 16.6.1524*).

25 Min foreløpige forskning på resepsjonen av lignelser med interseksjonelle kvinnelige karakterer, tyder på at kvinnekarakterer også har nærmest taus resepsjon i nyere tekstkommentarer. Det gjelder for eks. bakstekona i lignelsen i Matt 13,33 (med paralleller i Luk 13, 20–21 og Thom 96). The International Critical Commentary, The Anchor Bible and Sacra Pagina nevner henne ikke i det hele tatt (Allen.1907:149–151, Albright and Mann.1973:169, Harrington1991:205). Word Biblical Commentary bruker det meste av plassen på ζῶμη (surdeigstarteren) og nevner bare kvinna en eneste gang, der de skriver hva de mener “the single point” i lignelsen er, og at “there is no need to allegorize details (!) such as the woman, the three measures, or the whole lump of dough itself” (Hagner: 1993:389–390). Evangelisch-Katholischer Kommentar zum NT skriver at kvinna ofte er blitt tolket som kirka, mens mannen som sår i parallellignelsen i 13,31–32 har blitt tolket som Kristus (Luz 1990:328ff).

læringsplanen at «trosopplæringen skal være tilrettelagt for begge kjønn. Dette må prege utvalg av tekster og temaer i opplæringen, og utfordrer til å bruke et inkluderende språk som skaper likeverd mellom kjønnene». Det står også at «Barn og unge skal i lys av den kristne tro, arbeide med sentrale dimensjoner ved menneskelivet som for eksempel: kropp, selvbilde og identitet» og «Barn og unge skal arbeide med å finne et språk for sin egen livs- og troshistorie i lys av troen på den treenige Gud de er døpt til» (2010:18, 17 og 16). I de tre mest populære lignelsene er, som tidligere kommentert, alt som ikke er dyr, mannlig. Her er det menn, fedre og sønner, men ingen mødre, kvinner, døtre eller jenter. Ingenting i lignelsene, verken det barna og de unge kan identifisere seg selv med eller det som kan peke mot det guddommelige, er kvinnelig. Vedlegg 2 foreslår ingen lignelser med noen som helst former for kvinnelige karakterer. Kun seks menigheter forteller at de har med lignelsen om kvinna som har ti sølvmynter og mister og finner én (Luk 15, 8–10). Én menighet har med lignelsen om bakstekvinna som gjemmer surdeig i mel (Matt 13,33). En annen har lignelsen om de kloke og de dumme jomfruene i Matt 25,1–13. Hos alle andre menigheter, og i alle andre lignelser hos disse få menighetene, er det bare mannlige karakterer i lignelsene. Kan dette snevre karaktergalleriet hindre at barn og unge av alle kjønn i en ny tid møter Bibelen som det Bente Mari Afset kaller *livspeil*, der de bibelske tekstene gir både forbilder og motbilder, som kan reflektere barn og unges egne opplevelser, spørsmål, glede og undring og gi både utfordring og næring til utvikling og modning (Afset 2011:148)? Vedlegg 2 beskriver kriterier for utvalg av «kjernetekster». Her står det:

Utvalget er gjort ut fra følgende kriterier: tekster om de sentrale høytidene og liturgien, fortellinger fra Jesu liv og undervisning, utvalg fra brevlitteraturen, katekismetradisjonen, utvalgte salmer, et riss av Bibelens store fortelling (Plan for trosopplæring:2010, 46)

Burde disse kriteriene suppleres med andre, som variasjon og mangfold? I evangelienes få lignelser med kvinnelige karakterer er det spennende mangfold av identiteter. De framstilles ikke bare som *kvinner*, men som det vi kan kalle *interseksjonelle kvinnelige karakterer*: Identiteten deres er ikke bare knyttet til kjønn, men kan forstås i et mangfold av overlappende og gjensidig påvirkende identitetskategorier.²⁶ Dette identitetsmangfoldet kunne vært ressurser for trosopplæringen i møte med dagens barn og unge med mangfoldige identiteter. Dersom *Plan for trosopplærings* kriterier ble supplert med for eksempel variasjon og mangfold, kunne trosopplæringen da i større grad gi barna og de unge

²⁶ I nyere interseksjonell forskning viser en at en kjønnnet karakter ikke bare har én identitetskategori, men kan forstås i et mangfold av overlappende og gjensidig påvirkende kategorier, som etnisitet, klasse, alder og seksualitet, i tillegg til kjønn (Fiorenza 2009:7).

ønskede redskaper til livstolkning og livsmestring, som ifølge planen er sentralt (!) for å formidle Guds kjærlighet til kirkas barn og unge?

SENTRALT ELLER MARGINALT ELLER OMVENDT

I artikkelen har jeg vist at tre lignelser er gjengangere hos nesten alle menighetene som svarte på spørreundersøkelsen. Disse tre gjentas ofte for de samme deltakerne i menighetenes trosopplæringsaktiviteter, fordi de tolkes som enkle og sentrale. Videre har jeg diskutert tre kriterier for at en lignelse i trosopplæringen kan kalles sentral: Sentralitet i Bibelen eller Det nye testamentet, i resepsjonshistorien og ut ifra trosopplæringsplanens mål. «Tre på topp-lignelsene» kan forstås som sentrale både i Skriften og i resepsjonen, selv om jeg også har problematisert dette. Samtidig ser de ut til å fortrenge et større mangfold av lignelser, som kunne vært «sentralt» ut fra trosopplæringsplanens aspekt livstolkning og livsmestring. De tre lignelsene mangler kvinner. Og de har heller ingen barn med, utenom voksne sønner, som kirkens barn og unge kan identifisere seg med.²⁷ Tendensene jeg har sett i spørreundersøkelsen, viser at i tillegg til at det er få lignelser og dermed få karakterer trosopplæringen gir barn og unge til å speile seg i, formidles det i tolkningen av lignelsene et smalt gudsbilde og et lite variert sett av identifikasjonsfigurer.

Det har vært forsket mye på ulike læringsformer og mulighetsbetingelser for læring i norsk trosopplæringsammenheng (Lerheim 2016, Johnsen 2012 og 2014, Mogstad 2013, Afdal 2013, Kartzow 2008, samt MFs pågående forskningsprosjekter). Jeg savner studier av innholdet i de bibeltekstene som ofte er med i trosopplæringen, og forskning på de som velges bort. Marianne Bjelland Kartzow viser i *Destabilizing the Margins* at det som regnes som sentralt og det som forstås som marginalt i en religiøs tradisjon, er ustabil. Hva som velges ut i den lange prosessen av kanonisering, og hva som legges merke til og utlegges av forskere og lesere i ettertid, er en lang prosess av uenigheter, konflikter og maktstrukturer. Ikke bare har enkelte tolkninger og perspektiver på bibeltekster blitt marginalisert. Noen tekster har også i stor grad blitt oversatt (Kartzow 2012:7–12). Samtidig kan karakterer og tekster få ny sentralitet med nye lesere og lyttere. Skal trosopplæringen bare ha med lignelser som tolkes som «sentrale»? Er de samme lignelsene sentrale nå, for dagens barn og unge, som de som tidligere tiders forkynnere og teologer holdt for sentrale? Hvilke nye karakterer og lignelser kan vår tids lesere og lyttere sette i kjernen av hva kristen tro er?²⁸ Barn og unge i dag lever i kompliserte livsverdener av relasjoner, demo-

27 Barnekarakterer i lignelser er ofte vanskelig å få øye på, som slavebarn/slavegutter og -jenter som denges eller slavebarn hvor foreldrene står i fare for å bli solgt eller bli satt i fengsel (Matt 24, 45–51/Luk 12,41–48, Matt 18,23–25). Kanskje kan det nye store tverrfaglige barndomsprosjektet *Spede stemmer fra fortiden: Nye perspektiver på barndom i det tidlige Europa*, ledet av Reidar Aasgaard (2013–2016), gi nye innspill til hvordan barn ble forstått i tiden lignelsene fant sin form, og hvilke lignelser som har vært viktige for barn fra antikken av?

28 For eksempel er den tradisjonelt oversatte etiopiske evnukken i Apg. 8 blitt svært sentral for mange LHBT-

grafi, økonomi, kjønnsforståelser og religiøse og kulturelle uttrykk (Christensen 2008:1). For å tolke både Gud og eget liv behøves redskaper som kan romme denne kompleksiteten. Det finnes potensiale i lignelseskarakterene i de synoptiske evangeliene. Her er mulige identifikasjonsfigurer med stort mangfold av kjønn, sosial tilhørighet, etisk (og uetisk) oppførsel, tro og tvil. Vil trosopplæringen i Den norske kirke ta inn mer av dette mangfoldet?

LITTERATUR

- Albright, William F. and Mann, C.S. 1973. «Matthew» i *The Anchor Bible*, red. William F. Albright et al. New York: Doubleday&co.
- Allen, Willoughby, C. 1907. «Critical and exegetical Commentary on the Gospel According to Matthew» i *The International Critical Commentary*, red. Samuel R. Driver et al. Edinburgh: T&T. Clark.
- Ambrosius. «Expositio evangelii secundum Lucam». *Sancti Ambrosii mediolanensis opera. Pars IV*. Siter i Just, Arthur A, jr. 2003. «Luke». *Ancient Christian Commentary on Scripture*. Downer Grove, Illinois: InterVarsity Press.
- Afset, Bente Mari. 2011. «Jona som forbilde, karikatur eller speilbilde. Jonafortellingen i trosopplæringen» i *Bibel – barn – læring*, Prismet nr. 03–11. Oslo: IKO–Forlaget.
- Beavis, Mary Ann. 2012. «Like yeast that a woman took.» *Feminist Interpretations of the Parables»* i *Review and Expositur*, 2012, 109 (2). [online]. DOI: 10.1177/003463731210900207.
- Bovon, Francois. 2001. «Das Evangelium nach Lukas (Lk 15,1–19,27)». *EKK. Evangelisch Katholischer Kommentar zum Neuen Testament*. Zürich: Patmos Verlag GmbH&Co.
- Christensen, Unn, 2004. *En mosaikk av barndommen*. [online] Tilgjengelig: <https://forskning.no/barn-og-ungdom/2008/02/en-mosaikk-av-barndommen> [29.8 2004 05:00].
- Dalton, Russel W. 2015. *Children's Bibles in America. A reception history of the story of Noah's Ark in US Children's Bibles*. New York: Bloomsbury Publishing,
- Dodd, C. H.1961. *The Parables of the Kingdom*. London: Collins.
- Fiorenza, Elizabeth Schüssler. 2009. «Introduction» i *Prejudice and Christian Beginnings. Investigating Race, Gender and Ethnicity in Early Christian Studies*, red. Laura Nasrallah og Elizabeth Schüssler Fiorenza. Minneapolis: Fortress Press.
- Green, Joel B. 2010. «Narrative Criticism» i *Methods for Luke*, red. Joel B. Green. New York: Cambridge University Press.
- Gowler, David B. 2017. *The Parables after Jesus. Their Imaginative Reception across Two Millenia*. Michigan: Baker Academic.
- Hagner, Donald A. 1993. «Matthew 1 – 13» i *World Biblical Commentary*, red. David A. Hubbard et al. Dallas: Word.

lesere eller for afrikanske forskere. Fortellinger om prostituerte eller seksualiserte slaver kan være kjernetekster for vår tids sexarbeidere. På samme måte kan kanskje glemte lignelser få ny betydning for barn og unge i en ny tid?

- Harrington, Daniel J. 1991. «The Gospel of Matthew.» i *Sacra Pagina Series*, vol 1. Minnesota: The Liturgical Press.
- Hauge, Matthew Ryan. 2016. «Fabulous Parables: The Storytelling Tradition in the Synoptic Gospels» i *Ancient Education and Early Christianity*. Red: Matthew Ryan Hauge og Andrew W. Pitts. London: Bloomsbury T&T Clark.
- Heldegaard, Louise. 2017. «Moderne børnebibler. En forfaldshistorie eller en reformatorisk sejr?» i *Bibliana. Reformationens Bog*. København: Bibelselskapets forlag.
- Jacobsen, Dag Ingvar. 2015. *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Just, Arthur A, jr. 2003. «Luke» i *Ancient Christian Commentary on Scripture*. Downer Grove, Illinois: InterVarsity Press.
- Jülicher, Adolf. 1976. *Die Gleichnisreden Jesu*. Darmstadt: Darmstadt Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Kartzow, Marianne Bjelland. 2012. *Destabilizing the Margins. An intersectional Approach to Early Christian Memory*. Oregon: Pickwick Publications.
- Keck, Leander. 1971. *A Future for the Historical Jesus. The place of Jesus in Preaching and Theology*. Nashville: Abingdon Press.
- Kirkerådet. 2010. *Plan for Trosopplæring i Den norske kirke. Gud gir, vi deler*. Oslo: Kirkerådet, Den norske kirke.
- LaHurd, Carol Schersten. 2002. «Re-viewing Luk 15 with Arab Christian Women» in *A Feminist Companion to Luke*. Red: Levine, Amy-Jill with Blickenstaff, Marianne. London: Sheffield Academic Press.
- Lerheim, Birgitte. 2016. «Trosopplæring for Guds små prinsesser. Teologi, kjønn og læring i bibelbøker for barn» i *Bibel, skole og trosopplæring*, Prismet nr. 01-16. Oslo: IKO-Forlaget.
- Levine, Amy-Jill. 2015. *Short Stories by Jesus. The enigmatic Parables of a Controversial Rabbi*. New York: HarperCollins.
- Luther Martin, 1524. «Predigt vom 16.6.1524» i *Predigten und Schriften 1524 (WA 15)*. 1883–2009. Martin Luther im WWW.
- Luther Martin, 1521–1522. «The Gospel for the Main Christmas Service, John 1[:1–14]» i *The Works of Martin Luther, Vol 52: Sermons, Vol 2*. 1989–2017. IntelLex: The past Masters.
- Luz, Ulrich. 1990. «Das Evangelium nach Matthäus» 2. Teilband, Mt 8–17. *EKK, Evangelisch-Katholischer Kommentar Zum Neuen Testament*, red. Norbert Brox et al. Zürich: Benziger Verlag. Neukirchener Verlag.
- McFague, Sally. 1975 (da Teselle). *Speaking in Parables*. Philadelphia: Fortress Press
- Nestle-Aland. 2012. *Novum Testamentum Graece, 28th Revised Edition*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

- Navarro-Rivera, Juhem og Kosmin, Barry A. 2011. «Surveys and Questionnaires» i *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*. Red. Michael Stausberg og Steven Engler. London og New York: Routledge.
- Ann Midttun, Hanne Birgitte Sødal Tveito og Kristin Joachimsen, *Bibelen i trosopplæringen – Barn og unges læring i trosopplæringen. Bibelen i utvalgte lokale trosopplæringsplaner i Den norske kirke*. MF-rapport 1:2018. https://www.mf.no/sites/mf/files/users/Dokumenter/Forskning/Trosopplaring/bibelen_i_utvalgte_lokale_trosopplaeringsplaner_i_den_norske_kirke.pdf
- Osiek, Carolyn. 2015. «Subsidiary Biblical Sciences and Feminist Perspective: A Fruitful Intersection» i *Gospels. Narratives and History*. Atlanta: SBL Press.
- Saxegaard; Kristin Moen. 2009. «Når Gud angrer – nesten : Gammeltestamentlige fortellinger fremstilt i norske barnebibler» i *Trosopplæringen og hjemmet*, Prismet nr. 02-09. Oslo: IKO-Forlaget.
- Schottroff, Luise. 2006. *The parables of Jesus*. Minneapolis: Augsburg Fortress.
- Scott, Bernhard B. 1989. *Hear Then the Parable: A Commentary on the Parables of Jesus*. Minneapolis: Augsburg Fortress.
- Stichele, Caroline Vander og Pyper, Hugh S. 2012. *Text, Image and Otherness in Children's Bibles. What is the Picture?* Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Thomassen, Merete, *Der barna er størst, de små kommer først. Teologisk antropologi i et utvalg salmer i Den norske kirkes trosopplæring*. Under utgivelse.
- Zimmermann, Ruben med Gabi Kern. 2008. *Hermeneutik der Gleichnisse Jesu. Methodische Neuansätze zum Verstehen urchristlicher Parabeltexte*. Tübingen: Mohr Siebeck.